

Hembygdsrörelsen i Östergötland

Östergötlands Hembygdsförbund
1941-2011

- Text: Bo Jansson
- Källor: Hembygdsrörelsen i Östergötland. Östergötlands Hembygdsförbund 1941 - 1991.
Östergötlands Hembygdsblad 1991-2010.
Östergötlands Hembygdsförbunds arkiv i Linköpings Föreningsarkiv.
Minnesbilder.
- Omslagets framsida: Östergötlands landskapsfågel svanen.
Foto: Christer Elderud.
- Omslagets baksida: Tröskning genom tiderna på Vallaområdet i Linköping 1999. T v Ingmar Carlsson och t h Ivan Thorn, båda från Wist Hembygdsförening.
Foto: Bo Jansson
- Övriga foton: Bo Jansson med undantag för sid 11 (Rolf Gordon), sid 12 (Mikael Johansson), sid 13 (Bertil Fransson), sid 14 ((Lasse Nilsson) och sid 15 (Hogstad Hembygdsförenings samlingar).

© Östergötlands Hembygdsförbund 2011

Östergötlands Hembygdsförbunds förlag
Denny Lawrot
Sankta Marias väg 252
612 92 Finspång

Tryck: Mjölby Tryckeri AB 2011

Upplaga: 1.200 ex

ISBN: 978-91-633-9481-2

Innehåll

Förord	6
De första 50 åren	7
Åren 1991-2011	8
Hembygdens år 1996	9
Barn- och ungdomsverksamhet	10
Lokalhistorisk forskning och kulturverksamhet	12
Evenemang och annan verksamhet	13
Östergötlands Hembygdsblad	15
Projekt som berört hembygdsrörelsen	16
Hembygdsrörelsens olika nivåer	17
Belönade hembygdsvårdare och platser för årsmöten	18
Platser för höstkonferenser och teman för januarikonferenser	19
Hembygdsföreningar, anslutna till Östergötlands Hembygdsförbund	
årsskiftet 2010/2011	20
Östergötlands Hembygdsförbunds verksamhetsplan för 2011 – 2012	22

*Teckning till Hembygdens År 1996 av Elina Johansson,
klass 4 A i Vreta klosters skola.*

Förord

Den 4 maj 2011 var det 70 år sedan som Östergötlands Hembygdsförbund bildades. I anslutning till 50-årsjubileet 1991 författades en skrift av Paul Aineström, Airi Christofferson och Sigurd Germundsjö. Skriften, som innehåller en heltäckande beskrivning av de delvis turbulenta första 50 åren, var klar först till höstkonferensen i Brevik samma år under det att 50-årsjubileet hölls i Skärblacka just den 4 maj 1991.

Även 60-årsjubileet uppmärksammades i någon mån med bl a ett jubileumskorsord.

Styrelsen för hembygdsförbundet har valt att i samband med 70-årsjubileet framställa föreliggande skrift, som vi hoppas ska belysa Östergötlands Hembygdsförbunds verksamhet på ett bra sätt. Eftersom 50-årsskriften fylligt beskriver perioden 1941 – 1991 kommer här denna period endast att ägnas en sida och resten av utrymmet att behandla perioden 1991 – 2011.

De senaste 20 åren av Östergötlands Hembygdsförbunds tillvaro har inneburit att antalet medlemmar och medlemsföreningar ökat och att verksamheten och kontakterna vidgats på kulturområdet. Styrelsen är emellertid medveten om svårigheten som många föreningar (inte bara inom hembygdsrörelsen) står inför, när det gäller att få medlemmarna att aktivt delta i föreningsarbetet och styrelsearbetet m m.

Folkungagillet dansar på januarikonferensen 1994 i Wallenbergsalen i länsmuseet.

Att jämsides med det "traditionella hembygdsarbetet" satsa på den nya IT-tekniken i form av hemsidor, e-post, chattar, digitalisering m m, är – menar styrelsen – en väg att både aktivera nuvarande medlemmar och att locka nya. Vi tycker oss märka att föreningar, som redan tagit till sig och börjat tillämpa den nya tekniken, vitaliserats. Via förbundets hemsida och på andra sätt kommer styrelsen framöver verka för att flera föreningar upptäcker nyttan av den nya tekniken.

IT-teknik är framtiden men så är även de "Tidsresor" en del föreningar ägnar sig åt. Styrelsen vill framgent ännu mera aktivt uppmuntra och stödja kontakterna mellan hembygdsföreningarna och skolan. "Dagens skolbarn är morgondagens föreningsmedlemmar".

Det är styrelsens förhoppning att även framtiden ska fortsätta i positiv riktning och att engagemang och ekonomi tillåter en fortsatt utveckling av förbundets och föreningarnas verksamhet.

September 2011

Östergötlands Hembygdsförbund, Styrelsen

Författare till skriften är Bo Jansson, som under perioden 1992 – 2006 var förbundets sekreterare och även redaktör för Östergötlands Hembygdsblad tillsammans med först Berndt Möller och senare Björn Larsson. Även bildmaterialet har till största delen Bo Jansson som upphovsman.

Käslingestugan på Vånga Hembygdsgård, årsmötet 2011.

De första 50 åren

Initiativet till bildandet av ett länsförbund av hembygdsrörelsen togs 1940. Efter det att en interimsstyrelse bildats, föredrogs ett stadgeförslag på ett möte den 4 maj 1941 i Wallenbergsalen i läns museet med representanter för ett 30-tal sammanslutningar. Mötet beslutade att bilda Östergötlands Hembygdsförbund.

§ 1 i förbundets första stadgar angav ändamålet: "Östergötlands hembygdsförbund har till uppgift att väcka och underhålla kärleken till östgötsk natur, bygd och tradition."

De första 50 åren av förbundets verksamhet skildras på ett uttömmande sätt i skriften "Hembygdsrörelsen i Östergötland, Östergötlands Hembygdsförbund 1941 – 1991". Avsikten med detta avsnitt är att ge en kort sammanfattning av skriften. Den som vill veta mera om perioden hänvisas till skriften i sin helhet.

Östergötland-Holavedens Hembygdsring, som var en distriktsorganisation av Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur, fanns sedan tidigare. Den sysslade främst med folkdans, folkmusik och sång. Ringens styrelse upplevde emellertid bildandet av Östergötlands Hembygdsförbund som ett hot mot dess verksamhet. De båda grenarna av hembygdsrörelsen verkade sedan från och till parallellt till dess att ringen, som då hette Östgötakretsen, lades ned 1977.

Östergötlands Hembygdsförbund hade i början 17 medlemsföreningar och de första årsmötena besöktes av ett 40-tal personer. Verksamheten under 1940-talet var å andra sidan inte särskilt omfattande och med handlingarna från årsmötet den 10 mars 1951 upphör alla spår från förbundet.

Först 1969 återuppstår Östergötlands Hembygdsförbund, då ett konstituerande sammanträde hålls den 4 oktober i Skänninge i närvaro av ett 60-tal personer. Men även det nya hembygdsförbundet fick en trög start. Uppdelningen av

hembygdsverksamheten på två länsorganisationer skapade förvirring bland hembygdsföreningarna och osäkerhet beträffande deras funktioner. Av verksamhetsberättelsen 1970 framgick att 21 av länets 52 hembygdsföreningar var anslutna till hembygdsförbundet, men vid årsmötet i Skänninge 1973 deltog endast 16 personer.

På hembygdsförbundets årsmöte 1976 valdes Bertil Wahlin till ordförande, vilket medförde en upprykning av verksamheten. Januarikonferensen, som varit vilande, återupptogs från 1977 med olika teman olika år. Årsmötet var ändå kärnan i verksamheten och det hölls på olika platser i länet, mestadels med en lokal hembygdsförening som värd. Ett varierat utbud av studiebesök bildade ofta ram kring årsmötena och man besökte intressanta hembygdsgårdar och viktiga kulturminnen. Vid årsmötet i Ödeshög 1985 serverades mötesdeltagarna ärtsoppa med smörgås för första gången, vilket sedan blev en tradition. Förutom januarikonferens och årsmöte tillkom senare höstkonferensen, sista lördagen i september.

På årsmötet 1984 tillträdde Elof Gustafsson som ordförande. Han började som suppleant i styrelsen redan 1942 och kom senare att bekläda olika poster fram till 1988, då ordförandeklubbans övertogs av Airi Christofferson.

Ulrika kyrka.

Åren 1991-2011

Förbundet har sedan årsskiftet 1990/1991 ökat från 77 till 95 medlemsföreningar och från 15.700 till 22.011 medlemmar vid årsskiftet 2009/2010. Både äldre och nyare hembygdsföreningar har anslutit sig under perioden, men det är fortfarande ett mindre antal föreningar i Östergötland som inte är med i förbundet.

Verksamheten har till stor del följt tidigare uppdragna linjer. Således arrangerar förbundet varje år januari- och höstkonferens samt givetvis årsmöte. Janarikonferensen är alltid i Wallenbergsalen på läns museet, medan årsmötet och höstkonferensen anordnas tillsammans med en hembygdsförening med visning av hembygdsgården eller utflykter i omgivningarna som komplement.

1992 avgick Airi Christofferson som ordförande och efterträddes av Berndt Möller. Han genomdrev då, att Östergötlands Hembygdsförbund i brist på hembygdskonsulent skulle ha expedition i Mjölby Hembygdsförenings lokaler med adress och telefonnummer dit. Expeditionen var ändå bemannad av Bo Jansson, som nu även valdes till sekreterare efter Björn Larsson som övergick till att bli vice ordförande.

Berndt Möller avgick av hälsoskäl på årsmötet 1996 och avled strax därefter. Björn Larsson, som hade hållit i klubban sedan hösten 1995, valdes nu till ordförande. Expeditionen fortsatte dock att ligga kvar i Mjölby till 2006, då Bo Jansson avgick som sekreterare och expeditionen provisoriskt flyttades till Björn Larssons hemföreningsgård i Skärblacka.

Flera uppvaktningar av först landstinget och sedan Östsam har gjorts under perioden för att få medel till en tjänst som hembygdskonsulent. Försöken har dock hitintills misslyckats. Landstingsanslaget låg i början av 2000-talet dessutom på bottennivån 10.000 kr. Östergötlands Hembygdsförbund hade då lägst anslag av alla

Ordföranden Berndt Möller avtackar f.d sekreteraren Anna Nordensten på årsmötet i Torpa 1995.

regionala förbund i Sverige. Situationen har dock förbättrats sedan Östsam tog över anslagstilldelningen. Verksamhetsbidraget för 2010 var 65.000 kr, vilket är i nivå med andra regionala förbund som inte har hembygds konsulent. De förbund, som tillhör den halva som har konsulent, kan i vissa fall ha bidrag på mera än en miljon kr.

Björn Larsson var en mycket aktiv ordförande för förbundet tills han tragiskt nog avled inte långt efter årsmötet 2008. Han hade arbetat med hembygdsfrågor sedan 1960, framför allt i den egna föreningen i Kullerstad-Skärblacka och från 1989 i Östergötlands Hembygdsförbunds styrelse. Efter hans död fungerade vice ordföranden Margaretha Engman som ordförande fram till årsmötet 2009 då Magnus Davidsson valdes till ny ordförande. Magnus avsåg dock ordförandeskapet 2011 p g a sjukdom. Denny Lawrot valdes till ny ordförande vid årsmötet i Vånga samma år, då även landshövding Elisabeth Nilsson talade med anledning av förbundets 70-årsjubileum.

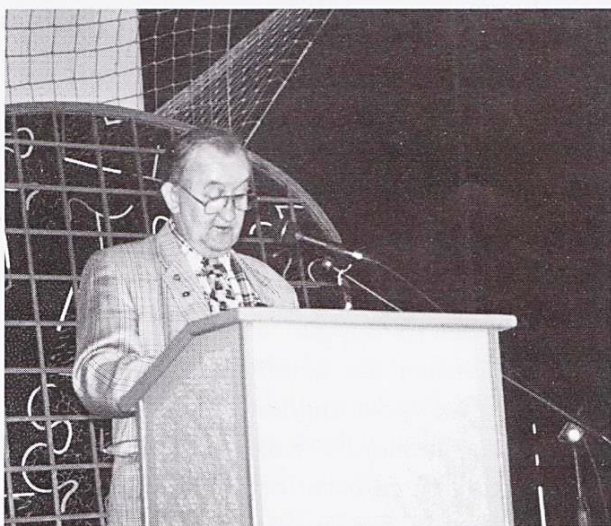
Efter Björns död sköttes de löpande ärendena av respektive förtroendevalda, som regel i hemmet, men hösten 2010 inrättades en expedition i Linghem, bemannad av Jesper Ström.

Efter förslag från Sigurd Germundsjö skedde ett upprop till förbundets hembygdsföreningar den 26 september 1996, en vecka efter biblioteksbranden i Linköping, om insamlande av östgötalitteratur till ett nytt östgötarum. I juli 1997

levererades ca 530 alster, allt från småskrifter och vykort till stora praktverk genom Östergötlands Hembygdsförbunds försorg. Totalt lämnades mera än 1.200 böcker och skrifter till biblioteket från hembygdsrörelsen i Östergötland.

Den 26 – 28 juni 1998 deltog förbundet genom Margaretha och Leif Engman i en presentation av Östergötland på Skansen. Under tre dagar presenterades östgötsk kultur, mat och hantverk. Bland övriga medverkande kan nämnas bygdegårdarna, Gerda Antti och Norrköpings Ungdomssymfoniker.

Två eller flera representanter från Östergötlands Hembygdsförbund har under 20-årsperioden deltagit i varje riksstämma som Sveriges Hembygdsförbund arrangerat på olika orter i landet. Förbundet bytte fö namn från Riksförbundet för Hembygdsvård just 1991. Sedan 1994 ordnas också förtroenderåd i november månad med en representant från varje länsförbund. Man har valt att förlägga förtroenderåden till platser med goda järnvägsförbindelser som Hallsberg och Nässjö, och vad var då naturligare än att förlägga en sammankomst till Stadshotellet i Mjölby, vilket skedde 2003. Däremot har det inte varit någon riksstämma i Östergötland sedan 1979 på Omberg.

Dåvarande ordföranden Björn Larsson i talarstolen på höstkonferensen i Bona folkhögskola 1997.

Hembygdens år 1996

Det lapptäcke som de olika länsförbunden bidragit till under Hembygdens År 1996.

Det Hembygdens År som genomförts under 1984 hade blivit något av en succé. Sveriges Hembygdsförbund tog tio år senare initiativet till ett nytt Hembygdens År, som blev en ny manifestation av hembygdsrörelsen under 1996.

Förbundet lade upp en route där man skulle följa Nils Holgerssons färd genom landet i Selma Lagerlöfs bok – Nils Holgerssons resa i nutid. Östergötlands Hembygdsförbund fick ta hand om Nils mellan den 16 och den 23 april. Vi hade två Nils (Rasmus Hackzell och Erik Svensson) i tioårsåldern som turades om att landa i en helikopter från Östgöta Arméflygbataljon på tio olika ställen – Ödeshög, Mjölby, Kärna, Vreta kloster, Kullerstad-Skärblacka, Vånga, Bråbo, Krokek, Risinge och Regna.

Vid varje landning var det festligheter som musik, körsång, folkdans, tal, kaffeservering och öppna hembygdsgårdar. Särskilt festligt blev det den 21 april i Krokek. Sveriges Hembygdsförbunds egen Selma Lagerlöf, Berit Hange-Persson, var där och invigde cykel- och vandringsleden "Nunnebanan". Den går i samma sträckning som den järnväg som beskrivs i Selmas bok.

Dessutom medverkade vid varje anhalt tre skådespelare från Östgöteatern – Inga Didong,

Stefan Persson och Olle Johansson – med att spela "Spådomen", ett kapitel ur Selma Lagerlöfs bok, bearbetat för det östgötska krönikespelet "Östgötaarvet" av Thord Lindell.

Den 6 juni samlades alla Nils Holgersson-pojkar från hela Sverige på parad vid firandet av Sveriges Nationaldag på Skansen. I Östergötland deltog barn även på annat sätt, då hembygdsförbundet anordnade uppsats- och teckningstävlingar för Östergötlands skolbarn (se exempel på sid 3).

Helikoptern med Östergötlands Nils Holgersson landar på Kärna Hembygdsgård den 18 april 1996.

Barn- och ungdoms- verksamhet

Frågan om den höga medelåldern bland hembygdsvännerna diskuterades redan på 1950-talet och 1959 beslutade dåvarande Hembygdsdistriktets styrelse att ta itu med problemet. På ett antal platser skulle man anordna propagandamöten, där man i första hand skulle rikta sig till ungdomen och tillslutningen blev faktiskt god.

Enligt Östergötlands Hembygdsförbunds stadgar, i den reviderade versionen från 1990, har förbundet bl a till uppgift "att främja kunskapen om och känslan för hembygden samt särskilt sträva efter att väcka ungdomens intresse". Stora ansträngningar gjordes sedan under 1990-talet att åstadkomma en barn- och ungdomsverksamhet på länsnivå, medan man under 2000-talet fått erkänna att den verksamheten troligen bäst sköts på lokal nivå.

Fram till slutet av 1990-talet fanns en ungdomsrepresentant adjungerad till styrelsen, en post som sedan inte besattes. Från början var det framför allt Hembygds-Nisse-verksamhet som eftersträvades. Syftet var dels att öka hembygdsintresset, dels att ge barnen en möjlighet att känna den trygghet det innebär att få upptäcka sin bygds historia. Riksförbundet anordnade kurser i ämnet och i Östergötland arbetade inte minst Björn Larsson med Hembygds-Nisse-aktiviteter i Kullerstad-Skärblacka Hembygdsförening.

Östergötlands Hembygdsförbund ordnade en särskild ungdomshelg i Skärblacka 1990 med deltagande av 12 ungdomar. En planerad helg i Bjäsäter i Vreta kloster 1991 med dåvarande ungdomsrepresentanten Malin Gumaelius som ledare fick ställas in p g a för litet intresse. Barn- och ungdomsåret 1992 ägnades januarikonferensen åt ämnet och det gjordes ytterligare försök med ungdomshelger.

En ny vinkling kom vid sekelskiftet 2000, då Kalmar läns museum hade fått nationellt uppdrag att arbeta med s k magiska tidsresor. Skolbarn skulle genom praktiskt arbete få sätta sig in i hur det var att leva t ex på järnåldern, under medeltiden eller vid sekelskiftet 1900. Flera representanter från Östergötlands Hembygdsförbund deltog 2001 i kursdagar i Linköping, där det visades hur man som ledare kunde arbeta med tidsresorna. Av naturliga skäl har det sedan blivit hembygdsföreningarna lokalt som praktiskt har genomfört tidsresorna.

Ett exempel är Grebo Hembygdsförening, som lät elever i årskurserna 2 – 6 i Grebo skola under två dagar vara med om en resa tillbaka i tiden minst 50 år, dvs när deras mor- och farföräldrar var barn. Utomhus kunde man bl a dra slipsten och slipa yxa och lie, såga och stapla ved till köksspis, mala vete med handkvarn och bära vattenhinkar med hjälp av ok. Inomhus klippte barnen mattor, vävde trasmattor, kardade och spann ull och stoppade strumpor m m.

Gammeldags julförberedelser i Klockaregården i Grebo 2002

Vid ett senare tillfälle fick Grebobarnen göra sådana julförberedelser som var vanliga i hemmen förr. Det kunde gälla att stoppa fläskkorv, steka köttbullar, tillverka julgranspyrnader, stöpa ljus och ysta.

Marianne Gustafsson (t v) och Cajsa-Lena Sköld (t h) undervisar skolbarn i kardning och spinning på Mjölby Hembydsgård 2002.

En helt annan aktivitet började Åsbo Hembygdsförening genomföra 2001; man anordnade en spökväll. I skogskanten ylade vargar och Hönsa Lotta, som mördades i socknen för något hundratal år sedan, satt och tiggde vid stigens kant. Under en liten bro över bäcken väsnades några andar och skrämde många.

Det är känt att flera andra hembygdsföreningar ordnar tidsresor och spökvällar, och det torde vara större delen av Östergötlands hembygdsföreningar som har någon form av aktiviteter för barn.

Lokalhistorisk forskning och kulturverksamhet

Enligt Sveriges Hembygdsförbunds enkät 2003 bedrev 55 hembygdsföreningar i Östergötland då lokalhistorisk dokumentation och/eller forskning. Torpforskning var det vanligaste ämnesområdet tätt följt av gårds-, by- och bygdeforskning. Nutidsdokumentation och släktforskning var också vanliga ämnen.

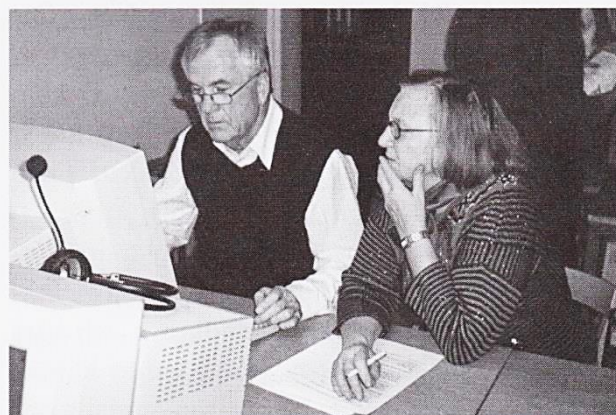
Torpinventeringar är alltså ett stort ämne. År 2008 gick Östergötlands Hembygdsförbund, Kulturarv Östergötland och Östergötlands länsmuseum ut med en enkät om just det till länets 92 hembygdsföreningar, varav 74 svarade. Av dessa hade över 60 procent engagerat sig i egen torpinventering. Många har startat i någon form av cirkelverksamhet. De allra flesta har använt kyrkböcker och historiska kartor men också andra källor och digitala hjälpmedel. En uppskattning ger vid handen att det har funnits omkring 16.000 torp i Östergötland, varav ca 9.000 är inventerade av hembygdsföreningarna.

Arbetet har sedan fortsatt och bl a har länsmuseum under 2010 ordnat visningar på olika ställen i Östergötland, där sakkunniga personer berättat om t ex byggnadstekniska detaljer, staket, grindar och växter.

Under senare år har Kulturarv Östergötland/Östergötlands länsmuseum kommit att spela en allt större roll för fortbildningen inom hembygdsrörelsen i länet. Inte minst ordnas kulturarvsdagar två gånger om året på skilda platser i länet, där hembygdsrörelsen bara är en av de kategorier som dagarna vänder sig till. Kulturarv Östergötland drog också 2002 igång ett projekt som avsåg att skanna in och tillgängliggöra hembygdsföreningarnas bilder i en bilddatabas och på Internet. Tio föreningar deltog i projektet.

En annan verksamhet som sker i samarbete med länsmuseum (sedan 1 januari 2011 Östergötlands museum) är träffarna för länsmuseumsbuden. År 1998 återupptogs den verksamhet som legat nere några år, nämligen att en representant från varje hembygdsförening deltar i aktiviteter anordnade av museet, vanligen en utflykt på våren och en föreläsningdag i museet på hösten.

Sedan början av 1990-talet anordnar också hembygdsförbundet egna kurser med hjälp av Studieförbundet i Östergötland. Dagmar Sjögren och senare andra från Studieförbundet har tidvis deltagit i styrelsemöten och varje år informerat om kommande kurser på januarikonferensen. Exempelvis informerar Studieförbundet i nr 1 2004 av Hembygdsbladet om kurserna "Arkeologi i Horn", "Byggnadsvård för gamla hus" och "Gamla torp- och kulturväxter" som skulle anordnas under året.

Karl-Göran Karlsson, Kullerstad-Skärblacka Hembygdsförening, och Margareta Widell, Skärkinds Hembygdsförening, framför datorn på datakurs i Norrköping 2002.

Datatekniken har de senaste 20 åren givetvis gjort sitt intåg i hembygdsrörelsen. Sveriges Hembygdsförbund lade 2002 upp en portal, till vilken de lokala hembygdsföreningarna kan länka sina hemsidor, vilket många sedan också har gjort. Samma år hölls kurser i länet om detta med Pernilla Söderquist från SHF och Östergötlands Mikael Johansson som ledare. Mikael lade sedan upp Östergötlands Hembygdsförbunds hemsida. Studieförbundet har också ordnat datakurser för hembygdsfolk, främst i användning av Internet och Excel.

Inskanningen av kyrkböckerna och utläggningen av dessa på Internet har givetvis revolutionerat släktforskningen. Ett av de företag som arbetar med detta har nu också erbjudit hembygdsföreningarna att gå in med ett vidare spektrum av uppgifter under namnen Familjeband och Bygdebånd.

Margaretha Engman, vice ordförande 1997 – 2009, och Bo Jansson, sekreterare 1992 – 2006, på riksstämman i Kramfors 1995

Samarbete sker även med Östergötlands Arkivförbund (ÖLFA), inte minst genom att Margaretha Engman, som länge var vice ordförande i Östergötlands Hembygdsförbund, också är ordförande i ÖLFA. Det finns idag minst ett föreningsarkiv (andra namn på samma sak är folkrelsearkiv eller lokalhistoriskt arkiv) i elva av länets tretton kommuner. I några fall drivs de av respektive kommun, men i de flesta fall av det lokala föreningslivet. Hembygdsföreningarna bör

normalt lämna de handlingar som rör den egna verksamheten (protokoll, verksamhetsberättelser etc) till det lokala föreningsarkivet, men flera föreningar har på sina hembygdsgårdar byggt egna fukt- och brandsäkra arkiv. Detta kan motiveras av att man vill få en säker förvaring av andra typer av handlingar och inte minst lokalhistoriska böcker, som inte passar in i ett föreningsarkiv. Fö arrangörer ÖLFA arkivkurser, riktade till hembygdsföreningar.

Slutligen bör nämnas de försäkringskonferenser som Sveriges Hembygdsförbund arrangerar för de regionala förbunden. SHF drog i mitten av 1990-talet igång en försäkring, särskilt avpassad för hembygdsföreningar och hembygdsgårdar och den har tagits mycket väl emot, inte minst i Östergötland. Vid konferenserna informeras om nyheter i försäkringen m m.

Evenemang och annan verksamhet

Enligt Sveriges Hembygdsförbunds enkät 2003 är det många av Östergötlands hembygdsföreningar som arrangerar utställningar, midsommarfirande, hembygdsfester, valborgsmässofirande, hembygdens dag, julmarknad och andra typer av evenemang.

Till Hembygdsbladet har under åren kommit in rapporter om intressanta evenemang och verksamheter. Här redovisas aktiviteter från tre föreningar mera ingående.

Vreta klostets Hembygdsförening omfattar de fyra socknar som tidigare utgjorde Vreta klostets kommun och är en av Östergötlands största hembygdsföreningar med över 600 medlemmar. I Östergötlands Hembygdsblad nr 4 1997 berättar Maybritt Bjärnlid om en kvarndag i den lilla byn Bjäsäter. I den vattendrivna kvarnen mals råg och vete, som packas i tvåkilos påsar. Men det är inte den enda aktiviteten. Man tröskar med

slagor, mjölk separeras, man väver band, spinnrockar snurrar och mattvävstolen dunkar.

I smedjan är det full fart. Här smider man bladen till de vackra knivar som smederna tillverkar. På ett annat ställe tillverkar man rep efter en gammal metod.

En dag fick barn från Vreta klosters rektorsområde komma och titta på både tröskning, malning och bakning. Kvarndagen arrangeras fortfarande varje år i september månad.

Älvestad Hembygdsförening har sin hembygdsgård i en nedlagd skola. Föreningen har inga hus som flyttats till hembygdsgården och man har inte så mycket samlingar, men man har desto mera aktiviteter!

I den nedersta våningen finns en fritidsgård, på mellanvåningen en stor sal som används för föreningens egna möten och uthyrning och på övervåningen ordnar Vuxenskolan väv-, mat- och

målarkurser. Vuxenskolan hyr in 20 vävstolar, där det vävs pläddar, dukar, en version av östgöträdd, damast, handdukar, gardiner och löpare.

Som ett tidigt exempel på digitalisering av en hembygdsförenings område redovisar Bo Wache i Östergötlands Hembygdsblad nr 4 2004 pilotprojektet "Östra Ed på kartan". Det genomfördes med stöd av Leader+ Kustlandet och i samarbete med Östra Eds Hembygdsförening.

Ett publiceringssystem utvecklades för att digitalt lagra den typ av information som förknippas med hembygdsföreningar: personuppgifter, bebyggelseuppgifter, fornlämningar, dokument, bilder och annat material. Hembygdsföreningens lokala kunskaper avsågs att i ett virtuellt kunskapscentrum bli oändligt tillgängliga. Resultatet av arbetet integrerades senare i projektet Bygdebånd.

Oxarna Kalle och Pelle kommer med ett lass till kvarnen i Bjäsäter vid Vreta kloster.

Östergötlands Hembygdsblad

Hembygdsbladet, som sporadiskt utkommit sedan 1960-talet, gavs 1991 ut med fyra nummer och blev därigenom befriat från mervärdesskatt. Fortfarande skickades dock tio exemplar till postmottagaren i respektive förening för vidare utdelning. Fr o m 1992 beslutades, att bladet skulle ges ut som posttidning och skickas direkt till tio personer i varje förening. I samband med detta byttes namnet på tidningen till Östergötlands Hembygdsblad, eftersom det i postens register redan fanns en tidning som hette Hembygdsbladet.

1992 infördes även bestämda datum för manusstopp och utgivning av respektive nummer. Östergötlands Hembygdsblad har sedan gått ut i en upplaga av minst 1.000 exemplar. I det längsta var den i A5-format och omfattade då som regel 24 – 32 sidor plus omslag. Förutom referat från årsmöten och konferenser innehöll tidningen allmänt material och artiklar från föreningar samt inte minst föreningarnas program. En viktig del var också anmälan av nyutkomna böcker. Det gällde då inte bara böcker utgivna av hembygdsföreningarna, utan också allmän östgötsk litteratur. Under perioden 1991 – 1996 var Bo Jansson och Berndt Möller redaktörer och 1996 – 2005 var det Bo Jansson och Björn Larsson.

I nr 4 2001 framfördes i en insändare en delvis berättigad kritik som gick ut på att tidningen var tunn och innehållslös och handlade för lite om de yttre delarna av länet. Redaktionen svarade, att Hembygdsbladets innehåll i hög grad berodde på vad som kom in från föreningarna. De följande åren kan man faktiskt se ett visst uppsving i föreningsmaterialets omfång i bladet. Det stora lyftet kom emellertid åren 2005 – 2006. Under 2005 skrev Jan-Olov Olsson bl a om "Det svenska frimärket 150 år" och Ing-Marie Hagelin skrev om caféer och gjorde egna reportage efter

Kaffestund vid stugan. Omslag till Östergötlands Hembygdsblad nr 2 2005.

att ha besökt hembygdsföreningar, vilket knappt skett tidigare.

I nr 1 och 2 2006 ingick båda i redaktionen tillsammans med Bo och Björn och fortsatte skriva intressanta artiklar. När Bo Jansson trätt tillbaka var Jan-Olov Olsson ensam redaktör för nr 3 och 4 2006, men från nr 1 2007 t o m nr 1 2010 har redaktionen bestått av Ing-Marie Hagelin och Ulla Thedin. Ing-Marie har då framför allt stått för det journalistiska innehållet och Ulla för redigering och framställningsteknik.

Hembygdsbladet har därigenom fått en ny och bättre gestalt. Formatet har ändrats till A4, men tidningen har ändå i de flesta fall haft mera än 20 sidor plus omslag. Fortfarande har det gått trögt med att få artiklar från hembygdsföreningarna och deras medlemmar, men redaktionen har i stället gjort reportage. Genom att tidningen i sin helhet med bilder och allt har kunnat lämnas digitalt till tryckeriet har tryckkostnaderna minskat. Även distributionen har förbättrats så att adresserna nu skrivs direkt på tidningarna i stället för att de som förut klistrats på i form av etiketter.

Efter det att Ulla Thedin i början av 2010 trädde tillbaka av hälsoskäl, uppstod ett visst vakuum. Joakim Johansson svarade för nr 2 2010, medan nr 3 – 4 2010 samt nr 1 – 3 2011 har arbetats fram av Ing-Marie Hagelin och Ingrid och Stig Muhrman.

Projekt som berört hembygdsrörelsen

Under den senaste 20-årsperioden kan man urskilja projekt som initierats från statlig nivå, från länsnivå och inom hembygdsrörelsen som sådan. Här följer en rapsodi över projekt som på ett eller annat sätt berört hembygdsrörelsen i Östergötland under perioden.

Inför Historieåret 1993 sammanställde läns museet med bistånd av Östergötlands Hembygdsförbund uppgifter om hembygdsföreningarna i en särskild skrift, "Museer & hembygdsföreningar i Östergötland".

Under sysselsättningskrisen vid mitten av 1990-talet var det mycket lätt för hembygdsföreningarna att få gratis arbetskraft från arbetsförmedlingen i s k ALU- (arbetslivsutvecklings-) jobb. Det kunde gälla både trädgårds-, byggnads- och skrivbordsarbete, t ex registrering av föremål. Som exempel kan nämnas att Landeryds Hembygdsförening mellan åren 1993 och 1997 sysselsatte ett sjuttioal ALU-are, främst arbetslösa byggnadsarbetare som hjälpte till med att bygga upp husen i hembygdsparken.

Även senare har det gått att få arbetskraft betald av statliga pengar genom arbetsförmedlingen. Under senare år har det även handlat om EU-bidrag och s k Leaderprojekt.

Sesamprojektet på 1990-talet handlade om att katalogisera "föremålsberget" och kom mest etablerade museer till del. Det gäller även det senare accessprojektet där endast en mindre del kom hembygdsföreningarna tillgodo. Riksantikvarieämbetet arrangerade varje höst Kulturhusens Dag och där har åtminstone några föreningar, t ex Mjölby Hembygdsförening, medverkat. En rikstäckande förening som ligger hembygdsrörelsen nära är Svenska Byggnadsvårdsföreningen som varje år initierar byggnadsvårdsläger och där har Ask-Ekebyborna Hembygdsförening deltagit med upprustningen av Ekebyborna gamla prästgård.

I det sammanhanget bör det aktuella projektet "Hus med historia" nämnas. Flera hembygdsföreningar, som Tryserums, har under årens lopp fått pengar från länsstyrelsen för att rusta upp hus som står på sin ursprungliga plats, medan det nya projektet, "Hus med historia", även ger pengar till upprustning av hus som flyttats, t ex till en hembygdsgård. Det gäller bl a Ringarums Hembygdsförening.

Östgötastiftelsen – natur och fritid, som bildades 1972 av landstinget i Östergötland med östgötakommunerna som medlemmar, har lämnat en del bidrag till projekt inom hembygdsrörelsen i Östergötland. Som exempel kan nämnas upprustningen av Nunnebanan i Kolmården och restaurering av fornkärr i Hjortkälla. Stiftelsens verksamhet har numera övertagits av regionförbundet Östsam.

Millennieskiftet kom givetvis att uppmärksammas. Läns museet visade hösten 1999 en utställning som skärskådade Ellen Keys visioners genomslag under 1900-talet. Hembygdsföreningarna inbjöds att ställa ut belysande föremål i några montrar.

Hembygdsturism var temat på januarikonferensen 1999. Göran Furuland redogjorde för Sveriges Hembygdsförbunds satsning och som ordförande för Stockholms läns Hembygdsförbund visade han på några lyckade exempel därifrån. En viss aktivitet i Östergötland blev resultatet. SHF lät f ö från 2005 och några år framåt trycka en hembygdsguide för att visa besökare vägen till hembygdsgårdarna.

Många medlemmar från hembygdsrörelsen deltar i Östergötlands Fornminnes- & Museiförenings årsmöten, utflykter och föreläsningar och ett samarbete sker även med JUF. Slutligen kan nämnas att Östergötlands Hembygdsförbund hade ett eget bord vid de rikstäckande släktforskardagarna i Cupolen i Linköping 2000 och stod till tjänst vid Sveriges Hembygdsförbunds bord på Landsbygdsriksdagen när den arrangerades i Linköping 1998.

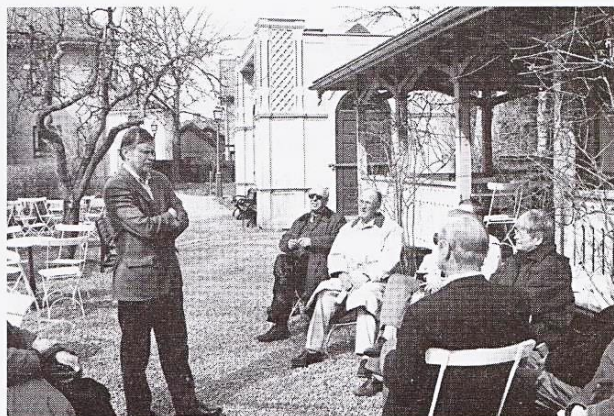
Hembygdsrörelsens olika nivåer

Hembygdsrörelsen är nog den mest decentraliserade och lokalt förankrade rörelse man kan tänka sig. Det leder ute i landet till en viss distans till Sveriges Hembygdsförbund, särskilt som dess kansli ligger i Stockholm och särskilt när det gäller avgiftshöjningar. Östergötlands Hembygdsförbund är av naturliga skäl närmare hembygdsföreningarna.

Under den gångna 20-årsperioden har föreningarnas avgift till Östergötlands Hembygdsförbund höjts vid fem tillfällen från fem kr/medlem som den var före 1993 till elva kr/medlem efter senaste höjningen 2005. Nivåerna har inte höjts smärtfritt. Efter höjningen till sju kr 1995 lämnade en stor förening förbundet och SHF:s höjning med två kr vid ett tillfälle 2005 mötte en del protester. Fem kr av den totala höjningen har fögått till SHF och bara en krona till Östergötlands Hembygdsförbund. Den nuvarande nivån för vårt länsförbund – tre kr/medlem – är dessutom låg i förhållande till andra förbund.

Utöver vad som tidigare sagts om länsförbundets verksamhet måste särskilt nämnas de konferenser för ordförandena i hembygdsföreningarna som drogs igång under Björn Larssons tid och som fortfarande fungerar. Ledande representanter från föreningarna träffas varje år på olika ställen i länet.

Sveriges Hembygdsförbunds verksamhet med riksstämmor, förtroenderåd, kurser, konferenser och hembygdsförsäkringen har tidigare berörts. Vad som kommit till under de gångna 20 åren är en ny, informell, nivå i form av ett samarbete mellan Östergötlands, Stockloms läns, Upplands, Södermanlands och Västmanlands respektive hembygdsförbund under namnet Hembygd Öst. Ett antal möten har hållits och gemensamma projekt har genomförts under perioden.

Gunnar Elfström berättar om Huitfeliska gården vid möte i Gamla Linköping 1997 för deltagare i Hembygd Öst.

Dessutom finns det sedan tidigare ytterligare en informell nivå mellan Östergötlands Hembygdsförbund och hembygdsföreningarna i form av kretsar eller hembygdsråd. Där träffas representanter för de olika hembygdsföreningarna i respektive kommun några gånger per år för att avhandla gemensamma frågor. Det finns inte organiserat samarbete i alla länets kommuner, men som exempel kan nämnas Mjölby kommuns hembygdsråd, där representanter för de tretton hembygdsföreningarna i kommunen träffas fyra gånger per år och dessutom sedan 1980 ger ut en gemensam årsbok.

Sedan kommer givetvis den fjärde och tyngsta nivån, dvs hembygdsföreningarna, där den absolut största och viktigaste delen av hembygdsarbetet sker.

Vikingsstad Hembygdsgård, dvs Bankebergs Mellangård, där alla byggnader står på sin ursprungliga plats.

Belönade hembygds- vårdare från Östergötland

Varje år belönas ett antal hembygdsvårdare av Sveriges Hembygdsförbund för anmärkningsvärda insatser inom hembygdsvårdens område. Den förnämsta utmärkelsen är "plaketten för rik gärning i hembygdsvårdens tjänst", som under de senaste 20 åren getts till följande östgötar:

1991	Olof Söderbäck, Åtvidaberg
1992	Anders och Else Bönner, Rimforsa
1993	Sigurd Germundsjö, Askeby
1994	Paul Aineström, Brokind
1995	Björn Helmfrid, Vikbolandet
1998	Björn Larsson, Skärblacka
2003	Bo Jansson, Mjölby
2004	Gun-Britt Monell, Horn
2005	Göran Bergengren, Åsbo

Gun-Britt Monell tilldelas "plaketten för rik gärning i hembygdsvårdens tjänst" av Sveriges Hembygdsförbunds ordförande Göran Furuland vid höstkonferensen i Tjällmo 2004.

Platser för årsmöten under perioden

(Inom parentes anges den arrangerande föreningen, om inte namnet på föreningen sammanfaller med platsens namn)

1991	Skärblacka (Kullerstad-Skärblacka Hbf)
1992	Malmslätt (Kärna Hbf)
1993	Valla (Föreningen Gamla Linköping)
1994	Skänninge (S:ta Ingrid's Gille)
1995	Torpa
1996	Bjärka-Säby (Wist Hbf)
1997	Åsbo
1998	Vikingstad
1999	Hällestad
2000	Åby (Bråbo Hbf)
2001	Ödeshög
2002	Mjölby

Christian Juliusson leder en medeltida stadsvandring vid årsmötet i Skänninge 1994.

- 2003 Vårdnäs
- 2004 Finspång (Risinge Hbf)
- 2005 Kisa (Kisa-Västra Eneby Hbf)
- 2006 Linköpings Folkets park (Föreningen Gamla Linköping)
- 2007 Sankt Anna
- 2008 Örtomta
- 2009 Gusum
- 2010 Rejmyre (Hbf Gamla Reijmyre)
- 2011 Vånga

Helena Törnqvist i tidsenliga kläder berättar om den heliga Birgitta på Birgittas udde vid Ulvåsa. Höstkonferensen i Ask-Ekebyborna 2009.

Platser för höstkonferenser under perioden

(Förklaring, se årsmöten)

- 1991 Brevik (Hbf Vikingarna)
- 1992 Borghamn (Östgöta-Dals Hbf)
- 1993 Tidarsrum
- 1994 Regna
- 1995 Vreta kloster

- 1996 Sankt Anna
- 1997 Bona (Västra Ny Hbf)
- 1998 Oppeby
- 1999 Ask-Ekebyborna
- 2000 Ulrika
- 2001 Valdemarsvik
- 2002 Rejmyre (Hbf Gamla Reijmyre)
- 2003 Åtvidaberg
- 2004 Tjällmo
- 2005 Skedevi
- 2006 Boxholm (Ekeby Hbf)
- 2007 Väderstad
- 2008 Skeda (Skeda Hbf/Föreningen Linköpings Ekopark)
- 2009 Ask-Ekebyborna
- 2010 Mjölby
- 2011 Malexander

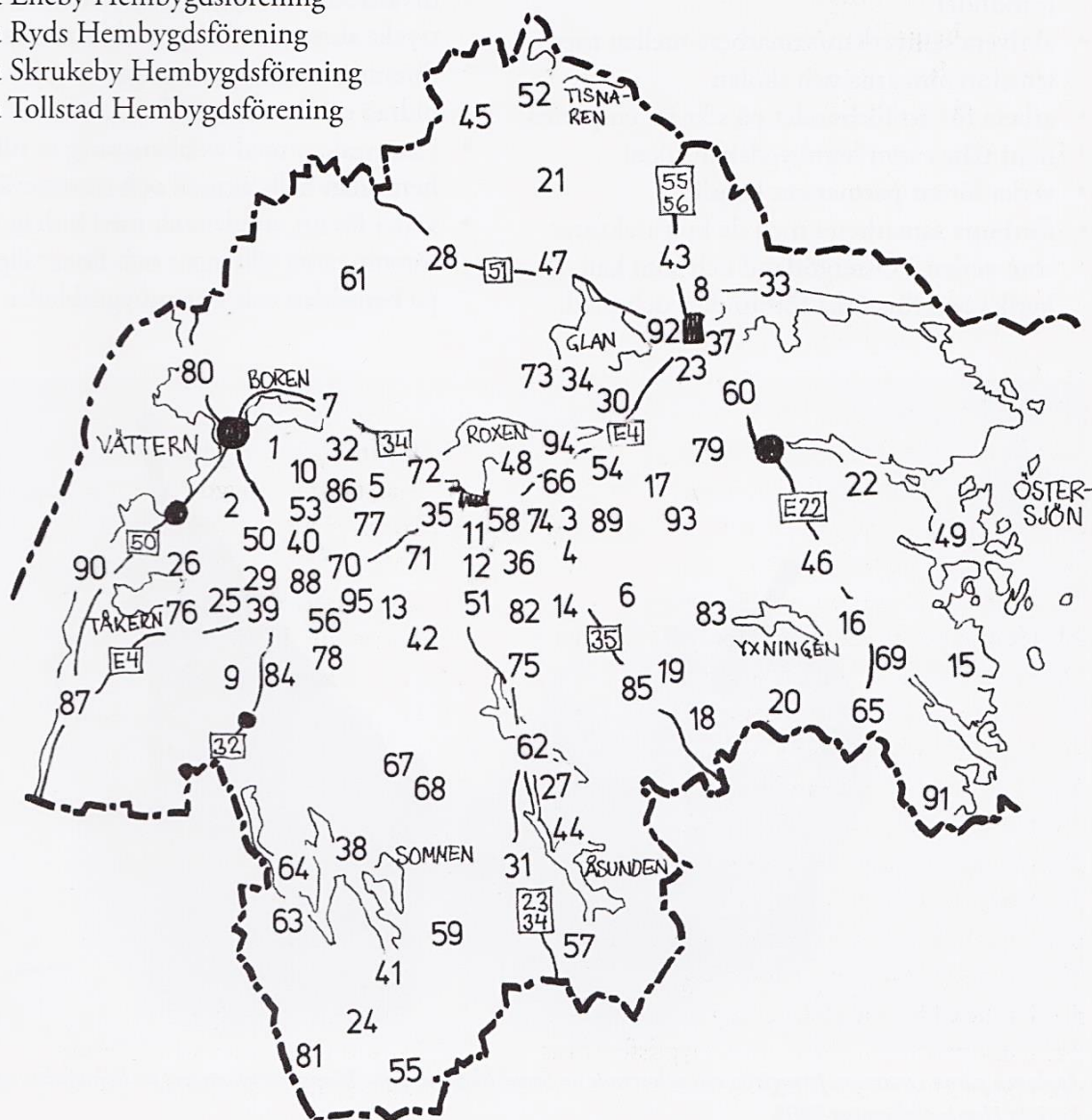
Teman för januarikonferenser under perioden

- 1991 Miljö
- 1992 Barn och ungdom
- 1993 Den svenska historien
- 1994 Ortnamn
- 1995 Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse m m
- 1996 Selma Lagerlöf och Hembygdens År
- 1997 Dialekter och Sesamprojektet
- 1998 Projektet Ett 1900-tal
- 1999 Hembygdsturism
- 2000 Arkeologi
- 2001 Klosterstad och Åtvidabergsprojektet
- 2002 Mat och dryck
- 2003 Oss närstående föreningar
- 2004 Allmän kulturhistoria
- 2005 Smånamn och Östra Ed på kartan
- 2006 Allmän kulturhistoria
- 2007 Barn och ungdom
- 2008 Genline och Bygdeband
- 2009 Allmän kulturhistoria
- 2010 Allmän kulturhistoria och Östgötadagarna
- 2011 Kulturlämningar och upphovsrätt

Hembygdsföreningar, anslutna till Östergötlands Hembygdsförbund årsskiftet 2010/2011

1. Ask-Ekebyborna Hembygdsförening
2. Aska Hembygdsförening
3. Askeby Hembygdsförening
4. Bankekind Hembygdsförening
5. Björkeberg Hembygdsförening
6. Björsäter Hembygdsförening
7. Borensbergs Hembygdsförening
8. Bråbo Hembygdsförening
9. Ekeby Hembygdsförening
10. Fornåsa-Lönsås Hembygdsförening
11. Föreningen Gamla Linköping
12. Föreningen Linköpings Ekopark
13. Gammalkil Hembygdsförening
14. Grebo Hembygdsförening
15. Gryts Hembygdsförening
16. Gusum Hembygdsförening
17. Gårdeby Hembygdsförening
18. Gärdserums Hembygdsförening
19. Halsebo-Kävelsbo Hembygdsförening
20. Hannäs Hembygdsförening
21. Hembygdsföreningen Gamla Reijmyre
22. Hembygdsföreningen Vikingarna
23. Hembygdsföreningen Vilbergens Vänner
24. Hembygdsföreningen Ydregården
25. Hogstad Hembygdsförening
26. Hovs Hembygdsförening
27. Hägerstad-Kettilstad Hembygdsförening
28. Hällestad Hembygdsförening
29. Högby Hembygdsförening
30. Kimstad Hembygdsförening
31. Kisa-Västra Eneby Hembygdsförening
32. Klockrike Hembygdsförening
33. Krokek Hembygdsförening
34. Kullerstad-Skärblacka Hembygdsförening
35. Kärna Hembygdsförening
36. Landeryd Hembygdsförening
37. Lindö-Berga Hembygdsförening
38. Malexander Hembygdsförening
39. Mjölby Hembygdsförening
40. Normlösa Hembygdsförening
41. Norra Vi Hembygdsförening
42. Nykils Hembygdsförening
43. Näknen Hembygdsförening
44. Oppeby Hembygdsförening
45. Regna Hembygdsförening
46. Ringarums Hembygdsförening
47. Risinge Hembygdsförening
48. Rystad-Östra Harg Hembygdsförening
49. Sankt Anna Hembygdsförening
50. S:ta Ingrid's Gille
51. Skeda Hembygdsförening
52. Skedevi Hembygdsförening
53. Skeppsås Hembygdsförening
54. Skärkind Hembygdsförening
55. Svinhult Hembygdsförening
56. Sya Hembygds- och Fornminnesförening
57. Södra Kinda Bygdegille
58. Tannefors Hembygdsförening
59. Tidarsrum Hembygdsförening
60. Tingstad Hembygdsförening
61. Tjällmo Hembygdsförening
62. Tjärstad Hembygdsförening
63. Torpa Hembygdsförening
64. Torpöns Hembygdsförening
65. Tryserum Hembygdsförening
66. Törnevalla Hembygdsförening
67. Ulrika Hembygdsförening
68. Ulrika Museums Vänförening
69. Valdemarsvik Hembygdsförening
70. Veta Hembygdsförening
71. Vikingstads Hembygdsförening
72. Vreta kloster Hembygdsförening
73. Vånga Hembygdsförening
74. Vårdsberg Hembygdsförening
75. Vårdsnäs Hembygdsförening
76. Väderstad Hembygdsförening
77. Västerlösa Hembygdsförening
78. Västra Harg Hembygdsförening

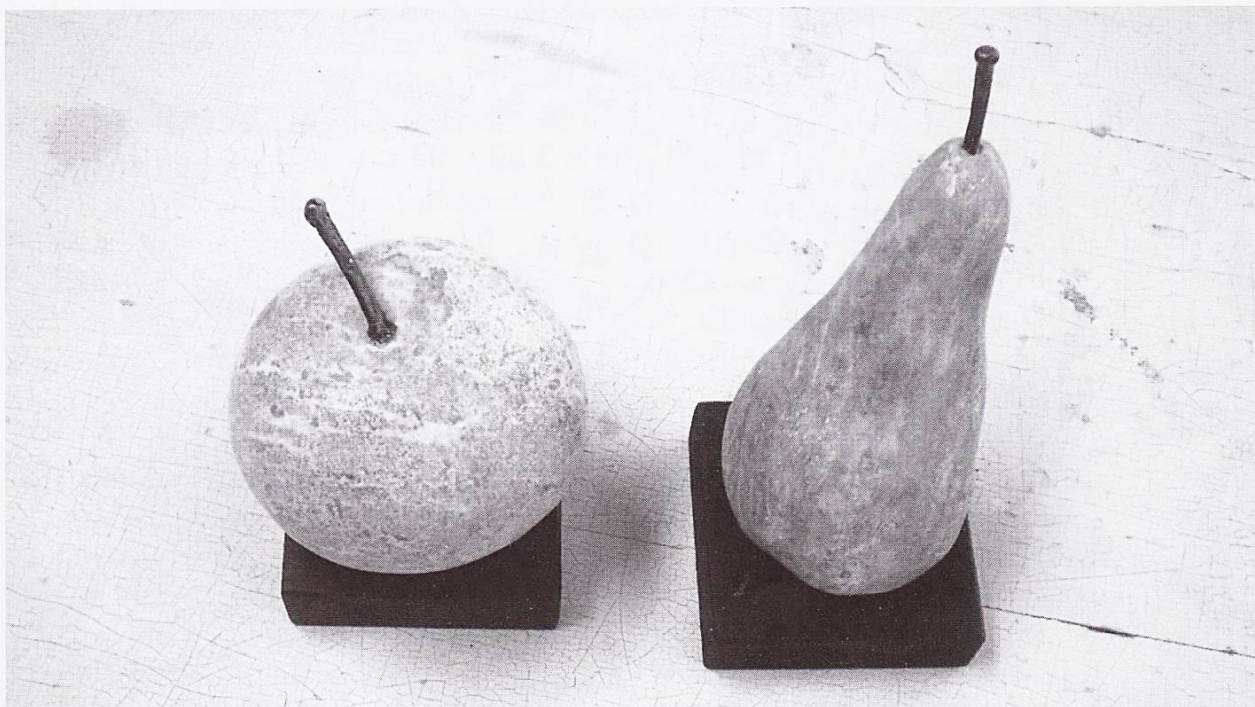
79. Västra Husby Hembygdsförening
80. Västra Ny Hembygdsförening
81. Västra Ryd Hembygdsförening
82. Wist Hembygdsförening
83. Yxnerum Hembygdsförening
84. Åsbo Hembygdsförening
85. Årvids Hembygdsförening
86. Älvestad Hembygdsförening
87. Ödeshög Hembygdsförening
88. Öjebroortens Hembygdsförening
89. Örtomta Hembygdsförening
90. Östgöta-Dals Hembygdsförening
91. Östra Ed Hembygdsförening
92. Östra Eneby Hembygdsförening
93. Östra Ryds Hembygdsförening
94. Östra Skrukeby Hembygdsförening
95. Östra Tollstad Hembygdsförening

Östergötlands Hembygdsförbunds verksamhetsplan för 2011 – 2012

Hembygdsförbundets styrelse kommer att:

- fortsätta det direkta samarbetet mellan Östergötlands Hembygdsförbunds styrelse och de enskilda föreningarnas styrelser
- fortsätta strävan att få flera fristående hembygdsföreningar att söka medlemskap i förbundet
- aktivera samverkan/samarbete mellan medlemsföreningarna och skolan
- arbeta för att förbundet på sikt får en permanent tjänst som hembygdskonsulent
- verka för ett permanent kansli
- fördjupa samarbetet med de kulturaktörer som verkar i Östergötland och som kan berika och förstärka förbundets och medlemsföreningarnas verksamhet och inriktningsmål
- under året göra en översyn av förbundets stadgar, och då bl a föreslå borttagandet av systemet med personliga suppleanter
- genom kortkurser i lämplig regi underlätta för de hembygdsföreningar som inte har egen hemsida att bygga sådana
- i samverkan med lämpliga aktörer initiera och genomföra kurser/cirklar i något eller några av följande ämnen: Styrelsearbete, Photoshop och Bygdebånd, samt fortsätta projektet "Torp och torpare"
- utvärdera Hembygdsbladets framtid som tryckt alster mot bakgrund av medlemsföreningarnas ringa engagemang för och bidrag till dess innehåll
- i samverkan med webbansvarig se till att hemsidan hålls aktuell och intresseväckande
- verka för att en idébank med bidrag från föreningarna tillskapas och finns tillgänglig på hemsidan och i Hembygdsbladet

Äpple och päron i marmor, formgivna och tillverkade av Seved Elofsson. Från Marmorbruksmuseet på Kolmården, öppnat av Krokeks Hembygdsförening 2008.

ISBN: 978-91-633-9481-2